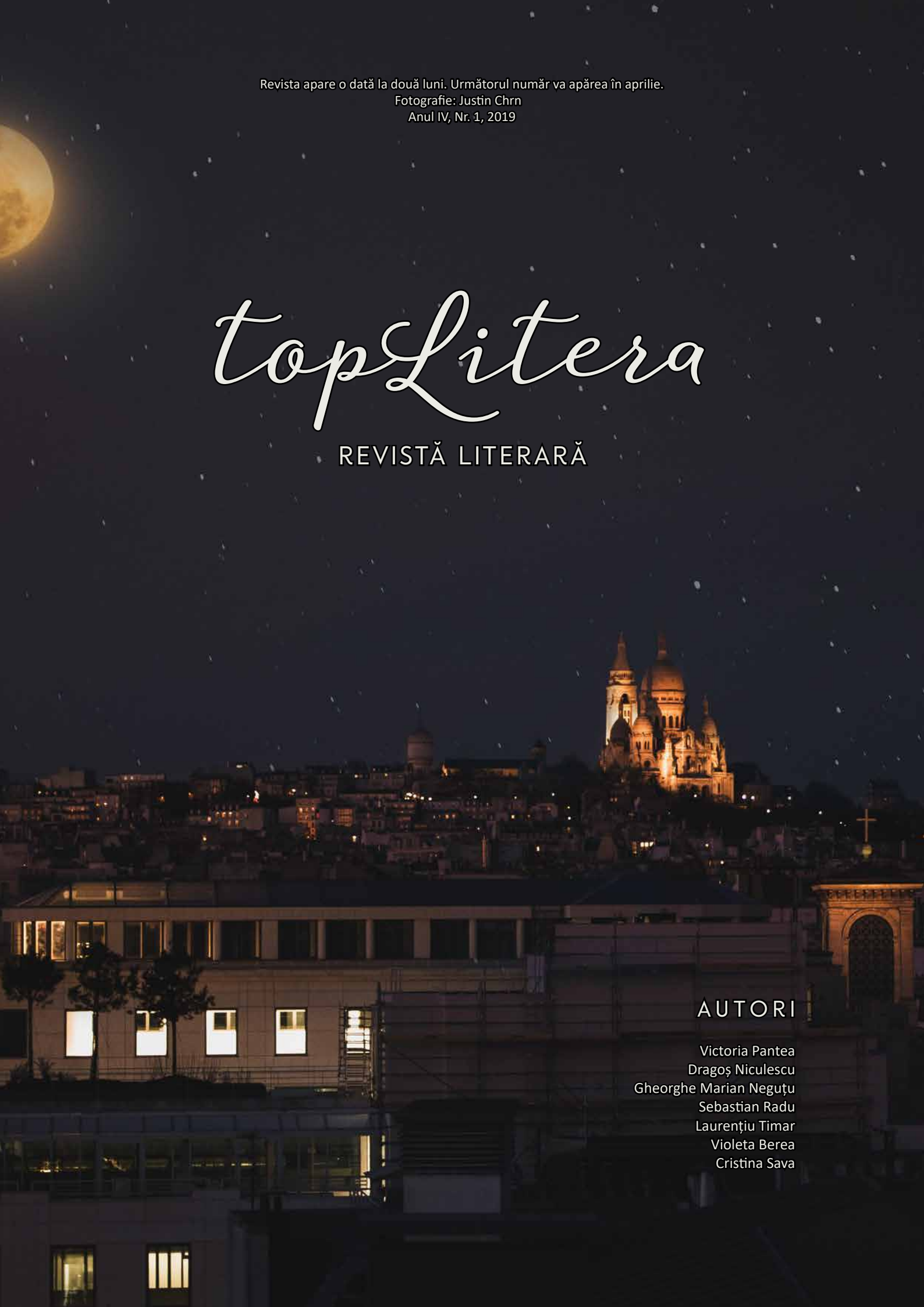
Revista apare o dată la două luni. Următorul număr va apărea în aprilie.
Fotografie: Justin Chrn
Anul IV, Nr. 1, 2019

topLitera

REVISTĂ LITERARĂ

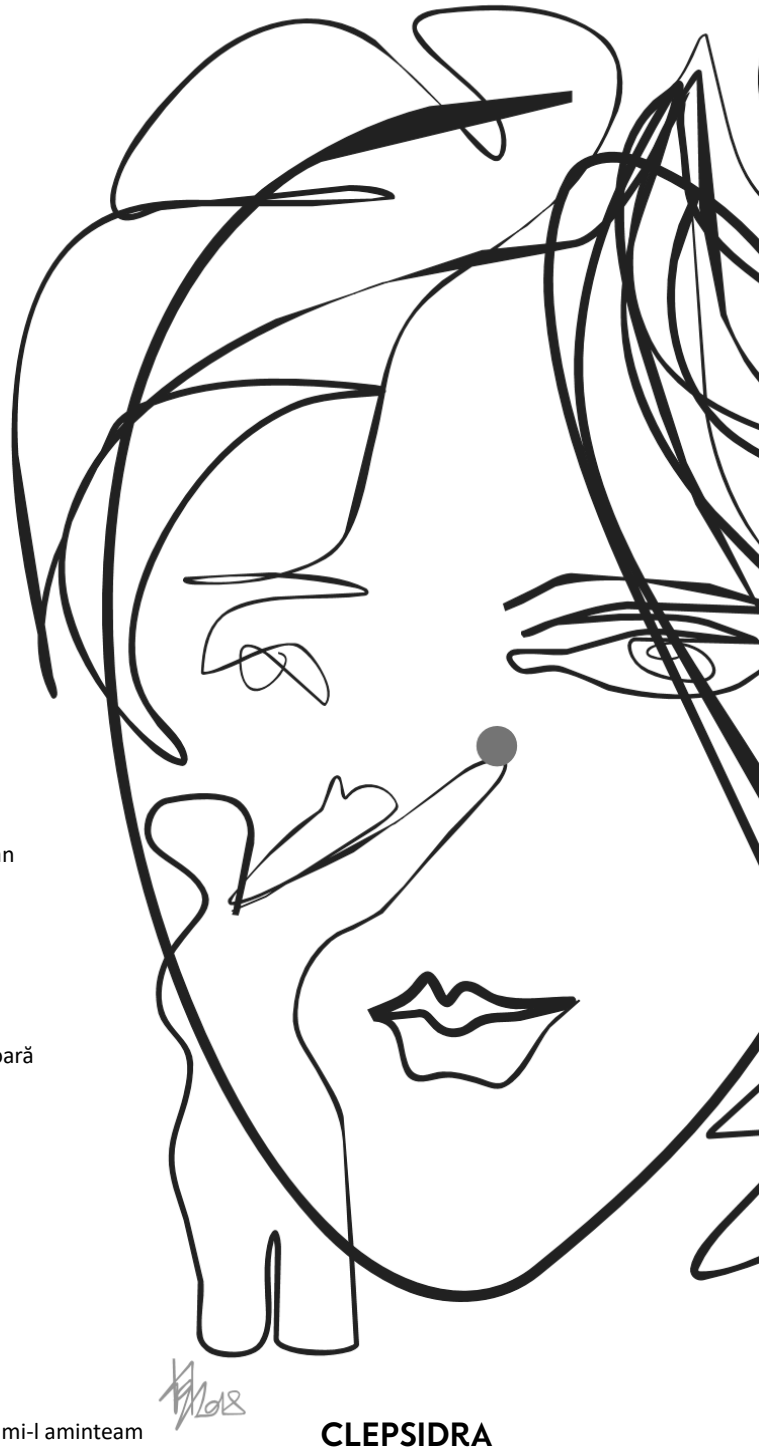
AUTORI

Victoria Pantea
Dragoș Niculescu
Gheorghe Marian Neguțu
Sebastian Radu
Laurențiu Timar
Violeta Berea
Cristina Sava

Poezie

POŞETA

Poşeta aurie mată
Stă într-o vitrină perfect simetrică.
Iar eu aştept să văd cum se mulează ideea
Pe strâmtoarea rigidă a sărutului.
Poşeta alunecă subtil
Fiind plapuma de pe pat căzută pe podea
Ce ajunge pe fundul eternităţii
Care nu durează mai mult decât un minut.
Pulberea de vise din nou s-adună
Poşeta aurie reia aceeaşi cale
E-un cerc vicios al vieţii,
În care totul se întoarce.
Dar ce eşti trist, tu, scriitorule?
Căci clepsidra e adevărata scriitoare...

Ilustrație: Traian Abruda

CÂNTEC DE REVOLTĂ

Țara noastră-i un copac
Voi i-ați distrus corola
Viața sa stă de un veac
În astă agoniseală.

Mințiți frumos că ne-ajutați
Cu bani și cu servicii
Dar sunteți niște infractori
Îngropați în vicii.

Veniți și sugrumați subtil
Undele terorii
Modificați tot ce-a rămas
Pe-aceste teritorii.

Așteptăm roadele muncii
Când nimeni nu muncește?

Privim sforiile mănușii
Ce-ncet se prăpădește.

Ne vreți păpuși de porțelan
Cu creier maleabil
Însă-am halit destul
Din ce-i insuportabil.

Noi căutăm numaidecât
O cale doar spre bine
Căci țara noastră-i o comoară
Ce arde doar de vie.

Viitorul nostru-i un tunel
Voi i-ați distrus intrarea
Și îl privim ca un inel
Căci limita e zarea.

MORTUL VIU

Pustie şi goală e aleea veche
Şi drumul pare tot mai alungit
Spre cimitir urc pe nişte trepte
Iar drumul devine tot mai veştejit.

Cadavrele şi mirosul sunt existente
Agonia şi extazul lor sunt prezente.
Sicriele-ncep a se scutura
Iar pietrele încep a tremura.

Meditam pe sol şi mă uitam în jur
Auzeam strigăte ce nu trebuia să le-aud
Simţeam cum se ridică ceva în aer
Dar mortul are haz, nu e vreun fraier.

Povesteam cum făceam cândva
Îl iubeam şi o s-o fac pururea.

Era bătrân, simpatic, cum mi-l aminteam
Iar cu îmbrăţişarea sa radiam.

I-am spus „Te iubesc, mi-ai lipsit enorm”
A răspuns „Obişnuieşte-te micuţo, acum sunt neom”
Atât mi-am dorit o clipă revedere
Acum stau întinsă şi sufletul meu piere.

M-am dus la casa lui, i-am făcut iar patul
M-am aşezat silenţios să-i admir palatul.
O viaţă a muncit, dar a murit sărac
O viaţă m-a crescut, iar acum eu tac.

Rag în interior de dor și de jale
Mă uit la TV la seriale banale.
Stau acum şi vreau doar a spune
„Oricum ai fi, eu te iubesc bătrâne”

CLEPSIDRA

ca timpul.
precum corpul unei femei.
ca scurgerea vieţii.
ca o amintire.
ca poşetă de nisip.
ca o ţigara fumată încet.
ca infinit.
ca perfecţiune.
ca intersecţia a două drumuri.
precum cronometrul.
ca un ghimpe în timp.
ca o buclă în univers.
ca două peniţe de stilou unite.
ca buzele în timpul sărutului.
ca sudarea a două piese identice.
ca un gând pecetluit.
ca o cale a purităţii.
ca „aurea mediocritas” a dreptăţii.

Victoria Pantea

ERAM TÎNĂR, SUNAM DINTR-O GOARNĂ

Eram tînăr, sunam dintr-o goarnă roşie
pe una dintre străzile oraşului,
femei frumoase treceau în birjă şi îmi aruncau flori,
era începutul sau sfîrşitul unui secol în care
se întîmplaseră lucruri ciudate,
străbăteam un fel de somn aproape continuu,
un fel de lenevie profetică.
„Priviţi caii aceia negri, care dorm pe marile ziduri
de piatră!", le spuneam oamenilor,
„Ei dorm pentru că au visat prea mult azi-noapte:
se făcea că aveaţi ochii galbeni, fără pupile,
nu vedeaţi nimic cu ei şi eraţi înconjuraţi de un fum
gros, de frunze veştede, ca o ceaţă, ca o permanentă
înserare ce vă ţinea loc de aer şi de sînge."

Sunam dintr-o goarnă, sprijineam pe umăr
un băţ şi un sac plin cu fructe,
din care mai luam cîte o gură la răstimpuri,
cînd mă odihneam şi admiram iarba uscată
înălţîndu-se ici şi colo din caldarîm,
bătrînele păsări cenuşii planînd pe acoperişurile joase
ale caselor şi încercînd să recompună acel cîntec
în urma căruia, pentru încă un secol,
nimeni nu avea să mai atingă pămîntul,
ci doar un fel de stare imponderabilă,
la o palmă deasupra oricărei certitudini.

DINSPRE MARILE CÎMPURI

Au fost vremuri cînd zăceam prăbuşit
ca un dihor împuşcat pe nedrept,
doar ochii deschişi mai numărau fără rost
trecerea soarelui de la un punct cardinal la altul.
Doi, trei vulturi se roteau sus, pe cer,
simţeam cum pe piept vor să-mi încolţească
fire gracile de păpădie şi rapiţă.

Însă de fiecare dată s-a întîmplat să-mi închipui,
aproape fără voia mea, o căruţă venind către mine
dinspre marile cîmpuri, o căruţă cu doi cai maro
şi cu un copil blond, cu ochi albaştri,
cu părul numai inele, frumos ca un înger,
stînd în picioare, ţinînd hăţurile
şi cîntînd dumnezeieşte nişte cîntece nepămîntene.
Copilul îmi aducea un burduf mare, din piele,
plin cu apă, aşezat pe iarba amestecată cu fînul
şi cu florile de cîmp.

Mă spălam, mă răcoream zdravăn
şi beam pe săturate…
Lăsam să treacă prin mine un rîu mîntuitor
acolo, lîngă piatra siluitoare a oraşului,
lîngă nişte fantome care îmi bîntuiau amintirile
mereu tîrzii şi sărace.
Şi de fiecare dată mă fura somnul,
iar cînd mă trezeam, pe braţele, pe fruntea mea
se zvîntau ultimele picături ale unei ape
de care atunci, imediat, nu îmi aminteam nimic.

GAURA DE ŞARPE

Am mai intrat o dată în gaura de şarpe a pămîntului
şi, după un drum întunecos şi extrem de interesant,
m-am trezit afară, ţinînd într-o mînă o sticlă de vin
şi în cealaltă un pahar – iar aceasta a reprezentat
pentru mine un sfîrşit frumos de situaţie.

Tu mă urmăreai ca un cîine de vînătoare, în rochiţe
scurte şi pastelate, eu îţi mai lăsam cîte un mesaj
sub cîte o bancă, sub cîte un copac: „Din fiecare os alb
iese cîndva o floare", „Din fiecare fluture iese cîndva
un suspin", tu înţelegeai şi mă căutai mai departe pe
străzi,
mereu în urma mea, mereu consecventă idealului tău,
pe care îl împărtăşeam de la o depărtare cuviincioasă.
Pe vremea aceea idolii de lut cîntători se odihneau prin
vechile tainiţe de zid, înmiresmate rufe albe fluturau
prin curţi la marginea oraşului, cîte un tren mai fluiera
romantic undeva în nord.

Probabil căutam amîndoi ceva anume, poate nişte ruine
cu tufe de iarbă în care să ne dezlănţuim iubirea ca
într-un
muzeu bombardat al vieţii şi al morţii, poate vreo
băcănie
fără stăpîn, cu măsline, schweitzer şi ghiuden, în care
să ne
cunoaştem mai bine, poate vreun ochi de baltă nou
născut,
într-o pădure limitrofă, pe care să-l botezăm cu trupu-
rile
noastre pline de rîvnă şi curăţate de lumina lunii.

Şi astăzi, din părţile noastre separate de lume, îi înţele-
gem
încă pe acei copii bătrîni care se ţineau de mînă şi ne
priveau
fix la cîte o încrucişare de drumuri, nemişcaţi şi albi,
fără să
clipească, în noaptea care le învăluia pe toate.

ÎN LINII MARI, ERA FRUMOS

Domneam peste străzi într-un mod existenţial aluvionar,
contemplînd imagini care poate nici nu se petrecuseră,
de cele mai multe ori în alb şi negru.
Lîngă mine, norocoşii din labirint luau guri de aer
proaspăt
(de fapt nimeriseră într-un alt labirint, mai mare,
cu aspect de cetate cu ziduri transparente şi volatile).
Le spuneam: „N-aţi văzut niciodată o guşă de porc
călărită
de fluturi, burţile peştilor au fost odată de aur,
moşii şi strămoşii noştri sînt acum nişte cuiburi
de gelatină cerească deosebit de productivă".

În linii mari, era frumos, îmbătrîneam şi muream
toţi zi de zi, într-o oarecare armonie a disperării,
ploua pe cîini şi pe lăzile inutile cu praf de puşcă,
ologii valsau la jumătate de metru deasupra pămîntului,
în ochii noştri de sticlă nimeni nu mai ghicea viitorul.

Dragoș Niculescu

XLII

nu începe iar
locul tău în lume e dat de
gura cuiva
și a altcuiva
dacă dai și primești
umflat buhăit
e din cauza propag(l)andei
care generează paranteze
numai bune pentru dezarmare
gata ți-ai construit o casă ai plantat un
copac ai făcut un copil
îți seamănă scumpul îl doare în cur de ce
se întâmplă dincolo de ușă
cine te scoate din stare
la mare într-o duminică vântul străin
glumele de doi lei pe care le împrăștii pe
net
nici măcar nu sunt ale tale
zilele zilele

***

o comparație sterilă
ne trimitea la prietenii falși
am șoptit la urechea unei statui
nu există artiști
de pe spinarea elefanților
invaziile au logică
chiar și pentru scafandrii neconectați
zăpada se presează și fără pași
dacă omori coralii de ce nu vine poliția
animalelor
cerul pe care îl cânți este doar o altă con-
venție
la fel plutirea pe care o simți când patinezi
tot mai credeam în oprirea leagănului
deschiderea granițelor să mergem
să ștergem zidurile ca să putem spune și noi
zidul alb hârtia nebunilor

XLIII

privirea iscoditoare de provincial
se adaptează foarte repede la privirile de
neon
care au trecut cândva prin aceeași gară

cum să crezi că iubirea se naște și încape
într-un organ de mărimea unui pumn
dar dragă nici creierul nu este chiar mare

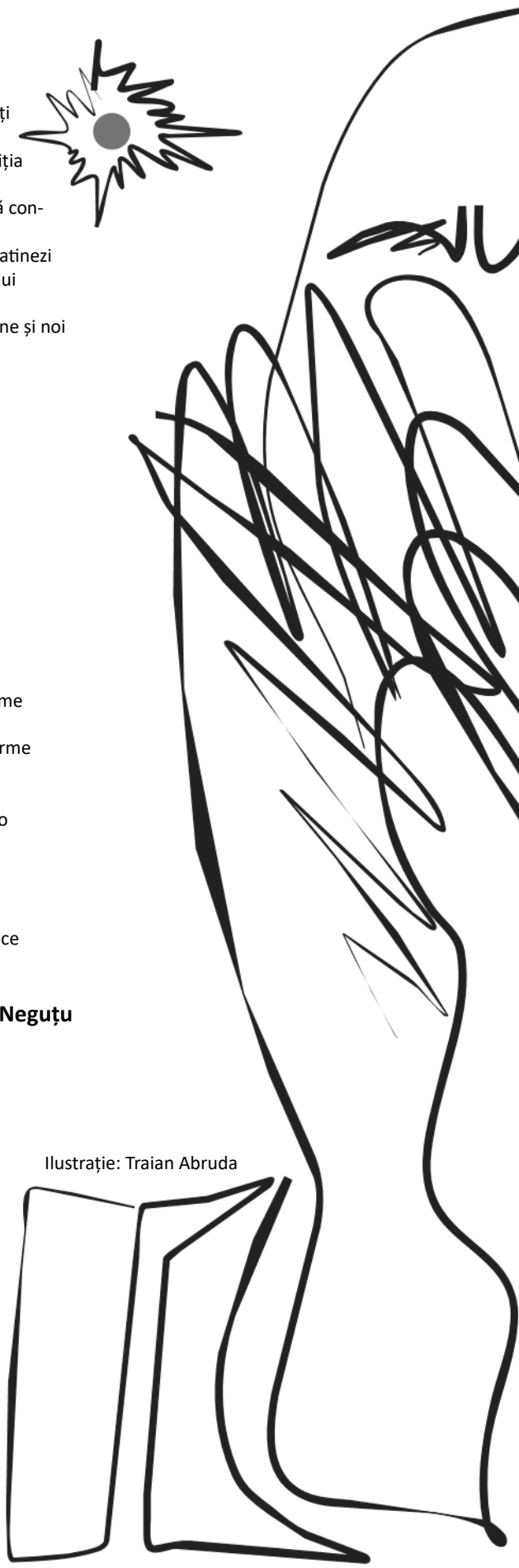
mi-am pierdut timpul cu o femeie fru-
moasă
ea și-a pierdut frumusețea cu timpul
când mergi mâinile respectă ritmul picio-
arelor

în cartierele vecine pisicile nasc pui morți
și se împart pliante electorale
ușa s-a deschis | ușa se deschise

0% ZAHĂR

o chema Coca lângă el mergea
o bancă liberă s-au oprit
el i-a spus stai Coca colea
dar ea stai Coca-Cola a auzit
și de îndată a început să se transforme
un dop i-a apărut în loc de cap
un cod de bare în loc de clasicele forme
o etichetă în loc de finul ei ciorap
el a-nlemnit chip palid gât uscat
mi-e rău să beau ceva sau am pățit-o
întinse mâna știu sunt vinovat
într-o secundă pe toată a sorbit-o
și-a revenit ah ce femeie mai și tace
0% zahăr și nicio calorie
aș mai bea ceva Mirinda mai îmi place
ia să-i propun eu Lindei o călătorie

Gheorghe Marian Neguțu

Ilustrație: Traian Abruda

XLIV

amintiri care se confundă cu diapozitive
căutarea asediul
te urmăresc fără să te cunosc
ochiul închis ține gândurile libere
cine e persoana de lângă tine
weekendul ca o țară sfântă
anunță o viață sfârșită
cel puțin pentru moment
încă un moment
î că o ent
u en

prin flacăra portocalie
ne privim lucrează la cofetărie
pot să iau sucuri gratis
prea obosit mașina te duce acasă
unde vei zace până luni dimineață

GEOGRAFIE

două coapse suedeze
ascunse
de cearșafuri învolburate;
valuri fierbinți din pânză
alintând stânci fragede
și fiorduri îmbietoare.

„Iolarihu!" tu,
„Iolarihu!" eu.
doar doi exploratori
fără busole și fără hărți
pe un deal lângă Kiruna.

„PROIECȚIE"

Mă uit pe albastrul cer
Stelele ca aurul,
Luna ca un glob de fier:
Colorat balaurul.
Cerul scrie un scenariu
Pe bolta lui de negru pur
Un film turnat în planetariu
Despre adevărul dur.
Dar câte filme făr-sonor
și melodii în la minor
și cărți fără umor
crezi că mai suport?
că nu știu pe unde ești sâmbătă seara
e o treabă,
dar asta
nu e viață.
mai bine privesc cerul
facebook-ul, rochia ta, gerul.
ți-am cumpărat o pasăre. ea n-a vrut
să învețe
să cânte sau să vorbească.
o dioptrie mărită asigură vederea
defectelor de fabricație
la roboții misionari.
în lutul care se scurge
de pe rufele murdare
n-am găsit nimic uman.
cer doar o cafea și un film.

Gheorghe Marian Neguțu,
Sebastian Radu
şi Laurenţiu Timar

FORME DE RELIEF

dealul ca o pâine coaptă
dealurile ca o plapumă decolorată de la Ikea
dealurile ca o porție boierească de papanași
dealurile ca părul unei sirene prins în curent
dealurile ca siluete de pisoi adăpostiți în sânul mamei
dealurile ca valuri înspumate de trifoi
dealuri ca o stână de ace de pin
dealurile încețoșate, ca două coapse suedeze
ascunse de cearșafuri
dealurile ca un stradivarius mucegăit

39.5

Într-o zi de iulie o să pierzi trenul
și vei fi nevoit să iei un maxi-taxi de culoarea dricului
și o să îl aștepți trei ore în autogară,
printre
tractoriști conspiraționiști plini de povești sputnik
țărăncuțe cu picioare blonde înfășurate în buline vișinii
bătrâne codobelci care visează cu voce tare la sultani
băieți descurcăreți cu părul colorat în verde-dolar.

Vei fi în compania unor bălți de culoarea vinului
vei sta pe ruinele antice ale unei bănci
vei urmări un șobolan vânat de un coiot,
cerul va fi ca mătasea broaștei
o daneză va cânta într-un colț o baladă la pian
iar profa de franceză îți va șopti vorbe dulci în ureche.

Dar în final va apărea și toasterul pe roți
peticit și plin de pini parfumați din carton.
8 lei biletul
73 de minute de prăjeală
rezultatul unei rumegări de 13.8 miliarde de ani.
Să fii al dracului dacă mai pierzi trenul și altădată.

O DRAGĂ BRUNETĂ ÎNTR-O STAȚIUNE-PLANETĂ

Te studiez cât te machiezi, cum conturezi ochii verzi,
iar cât îți coafezi părul de catifea,
îți fac o cafea.

Sătui de munte și muște, poteci și berbeci
de stânci și brazi,
de atmosferă pură
vrem atmosferă dură
și sunete de tunete, de valuri, baruri
și ape adânci. Să fim doi nomazi
să dormim în slip, la cort, pe nisip.

Suntem albi ca brânza dar vom fi cărbune:
ne vom bronza în plimbări, pe faleză, pe dune.
Vom mânca hamsii, stavrizi,
scrumbii prăjite scrum,
în cârciumi fără lăutari
sau la cherhanaua lu' „Nea' Morun".

În trei zile ne vom sătura de calamari și salvamari,
de cozi, plozi, stabilopozi,
de octogenari goi, delfini străini, de țuică la țoi,
dar nu și de noi.

Sebastian Radu

Proză

PRIMA IEȘIRE

Mă sună Dora, să-mi fac pașaport. Zice că plecăm în Polonia. Zoltan e șofer. Victor vine cu noi. Trecem prin Ungaria și Slovacia. Ne întoarcem prin Ucraina. O săptămână, cu mașina. Plecăm poimâine.

Am 36 de ani. Nu am pașaport. Nu am ieșit niciodată din țară. Încep să mă agit. Cum o rezolv? Plec în Sibiu, să-l fac în regim de urgență. Mă tot gândesc. Oare ce trebuie să iau cu mine? Cum o să mă simt? Nu-mi place să plec prea departe. Nici pentru mult timp. O sun pe Dora.

- Ce bagaje să-mi fac? Câți bani îmi trebuie? Unde dormim? Ce mâncăm?
- Habar n-am! Cred că n-ar trebui să te stresezi. Suntem împreună. O rezolvăm cumva.

Pașaportul va fi gata mâine. Rapid, dar cam scump. Mă întorc acasă și mă apuc de împachetat. E august. Nu poate fi prea frig. Am nevoie de haine comode. Nu pot să dorm. Mi-e teamă de necunoscut. Nu mă văd ieșind din țară, fără probleme. Oare cum arată o vamă? Ce-o să ne ceară? Ce senzație o să am când voi fi dincolo? Pe tărâmul celălalt!

Am rezolvat tot. Îl astept pe Zoltan, să mă ia din Sibiu. Mă tot frământ. Dora va dormi cu Zoltan, dar eu? Nu am bani să-mi iau cameră separat. Nu vreau, nici să dorm cu Victor. Mă claxonează Zoltan. Pornim. Sunt foarte bine dispuși. Nu e prima oară când ies din țară. Sunt relaxați și puși pe glume. Victor și-a desfăcut deja o bere. Dora verifică ghiduri si hărți. Se pune la punct cu detaliile călătoriei. Eu sunt pierdută, ca un copil. Sunt atentă doar la ce simt.

Am ajuns la Vama Borș. Intrăm în vamă. Vameșii vorbesc ungurește. Sunt corecți și amabili. Nu durează mult. Asta a fost tot? Intrăm în Ungaria. Prima mea ieșire din țară. În 2008, la 36 de ani! Târziu, zic eu. Poate, pentru alții, e devreme. O benzinărie, pe marginea drumului. Ne oprim să luăm apă. E curat. Sunt politicoși. Încerc să citesc reclamele. Mă minunez că înțeleg ce scrie. Ha! Ha!

În Slovacia, intrăm fără verificări. Nu pot să cred! Căutăm un motel. Zoltan e obosit. Ar bea și el o bere. Vom dormi în Slovacia. După două ore, ajungem la un motel. Vrem să mâncam ceva și să ne cazăm. Nimeni nu vorbește limbi străine. Suntem patru profesori. Vorbim engleză, maghiară, română, germană și franceză. Nu ne înțelegem cu ei. Dora e inventivă. Face gesturi, grăitoare, cu mâinile. Duce mâna la ochi. Semn că vrem să vedem camerele. Comandăm mâncare. Singurul care o nimerește e Zoltan. Noi am comandat aiurea. Facem schimb între noi.

Mă duc la baie și mă uit pe geam. Văd o miriște proaspăt cosită. Ca acasă. Peisajul seamană cu Valea Seacă. E ciudat. Mă așteptam să fie diferit. Totul! Dar e atât de familiar!

Urc în cameră. Trebuie să dorm cu Victor, în aceeași cameră. Nu în același pat. El doarme deja. Slavă, Domnului! E beat mort.

Dimineața, plecăm devreme. Zoltan vrea să fim în Cracovia, pâna diseară. Victor bea bere, după bere. Ne oprim des să se pișe. Zoltan e frustrat. Nu-i ușor să fii șofer. Dora e mândră de abilitățile ei. Face pe ghidul. Eu încep să mă simt bine. Curioasă și entuziasmată. Ascultăm Beatrice. Am intrat în Polonia. Număr mașinile Lada. Mă minunez câte sunt.

Am ajuns în Cracovia. Clădiri vechi, elegante. Curat. Șoferi civilizați ne dau prioritate constant. Parcăm în zona centrală. Căutăm un hostel. Găsim unul, dar nu cădem de acord. Se doarme la comun, în paturi suprapuse. E ieftin, dar cam murdar și înghesuit. Căutăm mai departe.

Cineva ne recomandă Goodbye, Lenin! Îl găsim destul de ușor. E un hostel cu atmosferă sovietică. La recepție, se vorbește engleză. Trei tineri se ocupă de tot. Pe pereți, scene cu muncitoare la colhoz. Agricultura comunistă. Statuia lui Lenin, ne întâmpină pe hol. Se mănâncă la comun. Avem frigider, în bucătărie. Cereale, cafea, ceai, lapte... Îmi place! curat și prietenos. Tinerii sunt simpatici și deschiși.

E târziu. Ne ducem în camere. Victor își face curaj să-mi facă propuneri. Eu îi spun că sunt obosită. Renunță ușor. Are la bord vreo 7 beri. E prea moale ca să reacționeze.

Dimineața, plecăm în oraș. Zoltan și Dora au planuri mari. Traseul e deja făcut. Mie mi-e greu să țin pasul. Rumeg ce văd. Victor vrea să încerce varietăți de bere. Tot ce se găsește în Cracovia. Urcăm pe o colină. Căutăm fortificația Barbakan. În catacombe, sunt îngropați regii Ungariei. Zoltan face pe ghidul. Ajungem la restaurant. Mâncarea e grozavă. Polonezii se pricep la gătit varză. Și găluștile sunt dumnezeiești. Victor e mulțumit de bere...

Plecăm spre cartierul evreiesc, Kazimierz. Multă istorie. Clădiri impunătoare, purtând urmele timpului. Ne oprim într-un talcioc. Se vând obiecte vechi. Au aparținut familiilor de evrei deportate în lagăre. Mă uimește stilul și eleganța.

- Ce bogați au fost, zice Dora. Uită-te la peria asta de păr! Ăsta o fi sidef?
- Îmi place lampa din porțelan. Pare a fi pictată manual. Și ivărele astea de bronz... Aș vrea să duc ceva acasă. Nici nu știu pentru ce-mi ajung banii. Nu prea înțeleg cursul valutar. 30 de zloti... Cât o fi asta?
- Ne ducem la casa de schimb, când plecăm de aici. Te lămurești tu!

Victor ne atrage atenția că e ora prânzului. Ar bea o bere. Ne îndreptăm spre Piața Principală. E în orașul vechi și e foarte largă. Un tânăr cu vioară interpretează ceva din Chopin. Femeile sunt foarte elegante. O fetiță stă nemișcată în mijlocul pieței. Porumbeii se așază pe ea. E senin și adie vântul. Calești albe, cu femei-vizitii. Găsim o terasă și cerem o ciorbă. Zurek. Și bere.

- Încercați Lech, zice Victor.

Zoltan nu se lasă convins. El a mai vizitat Cracovia. Vrea să bea Tyskie. Noi bem Lech. Nu știm la ce să ne așteptăm. E tare și destul de amară. Cu gust metalic.

Ne facem planul pentru mâine. Vrem să vizităm Auschwitz-Birkenau. Dora verifică rute și distanțe. Victor ne surprinde cu o replică:

- Mi se rupe de evrei! Eu rămân în oraș. Mai am de încercat 30 de sortimente.
- Treaba ta, zice Zoltan. Succes!

Ne punem în mișcare. Zoltan propune să vizităm Fabrica lui Schindler. Suntem de acord. Mai puțin Victor. El caută un pub. Îl înțeleg. Nici misiunea lui nu-i ușoară!

Suntem în fața fabricii. Nu avem acces înăuntru. Se fac lucrări de restaurare. Lia ar vrea să vadă Muzeul Universității Jagellonica.

Mergem pe jos. Nu ne rătăcim. Dora e profesionistă la orientare turistica. Eu casc gura. Visez la viața evreilor. Cea pe care o știu din filme.

Muzeul se află în interiorul Colegiului Majus. Doi elevi celebri îl fac vestit. Nicolaus Copernic și Karol Woityla. E plin de instrumente științifice, medievale.

- Ce-au ăștia, aici, frate, mă trezesc exclamând.

Dora nu are urechi pentru mine. Admiră niște obiecte de colecție. Zoltan fumeaza, afară.

S-a lăsat seara. Ne târâm picioarele spre hostel. Astă seară, vreau să beau ceva. Dora și Zoltan nu vor să rămână. Sunt obosiți. Victor e deja la Goodbye, Lenin. Mă invită la o bere. Barmanii sunt doi tineri polonezi. Amuzanți, dezghețați. Engleză inteligibilă. Ne oferă un shot de vodcă, gratis. Ascultăm Vitas, Opera 2. Victor e în vervă. Rulează țigări și pentru mine. Și cere bere, după bere. Vorbim mult. Victor e foarte inventiv. Și mă înțelege atât de bine! Descoperim că suntem fani Ally McBeal. N-am întâlnit un bărbat ca el, până acum. Atât de atent la detalii feminine! Băieții ne mai oferă un shot gratis. Alla Pugacheva, Million Rose, în surdină. Kamil, barmanul zvelt, vine și se prezintă. Intrăm în vorbă. Brusc, ritmul muzicii se schimbă. Nu știu ce e. Pare a fi în poloneză. Un ritm rapid și simplu. Kamil ne părăsește brusc. Se suie pe-o masă și dansează. Mișcările lui mi-aduc aminte de Katiușa. Îmi face semn să mă alătur. Victor mă încurajează. Celalalt barman a părăsit barul. S-a suit pe-o altă masă. Mă urc și eu. Mă simt bine. Îmi place ritmul. E ușor și mă simt în elementul meu. Victor fluieră admirativ. Ceilalți aplaudă. Eu cobor cu pași nesiguri. Îl rog să mergem în cameră. Sunt obosită. Victor se conformează. Mă duc direct la baie. Arăt cam șifonată. Când ies de la baie, mă așteaptă. Se apropie și mă sărută. Respirația lui e îmbâcsită de bere. Nu mă atrage ideea, dar... nu mai contează! Sunt obosită, beată... mi-e greu să mă opun. Victor mă împinge pe pat. Începe să mă dezbrace. Se mișcă tot mai încet. Nu se mai mișcă deloc. Îl aud respirând adânc.

- Frig mi-e și cu tine, măi, Vic! Mă mut în patul vecin.

Pe la nouă, bate Dora în ușă. Plecăm la Auschwitz. Bem o cafea, în grabă. Pe Victor îl lăsăm dormind. Tot drumul mă frământ. Oare ce reacție o să am? Nu-mi place să fiu patetică. Intrăm pe o poartă, din fier forjat. Ajungem pe-o alee, cu copaci înalți. E curat și primitor. Clădirile de cărămidă sunt îngrijite. Mă uit spre Dora:

- Parcă ar fi o tabără pentru elevi. Are un aer așa primitor!
- Exact la asta mă gândeam!

Zoltan e îngândurat. Se uită, contrariat, la noi.

Decidem să mergem întâi la barăci. Sunt niste construcții mari, din lemn. Seamănă cu șurile săsești. Intrăm în prima. Arată ca un hambar, cu grinzi din lemn. Pe jos, e turnat ciment. Pe margini și în mijloc, trei rânduri de găuri. Așezate foarte aproape una de cealaltă. Să te caci, înghesuit de doi vecini! Nu reușesc să-mi imaginez cum o fi! În cealaltă, sunt paturi suprapuse, din lemn. Înghesuială mare.

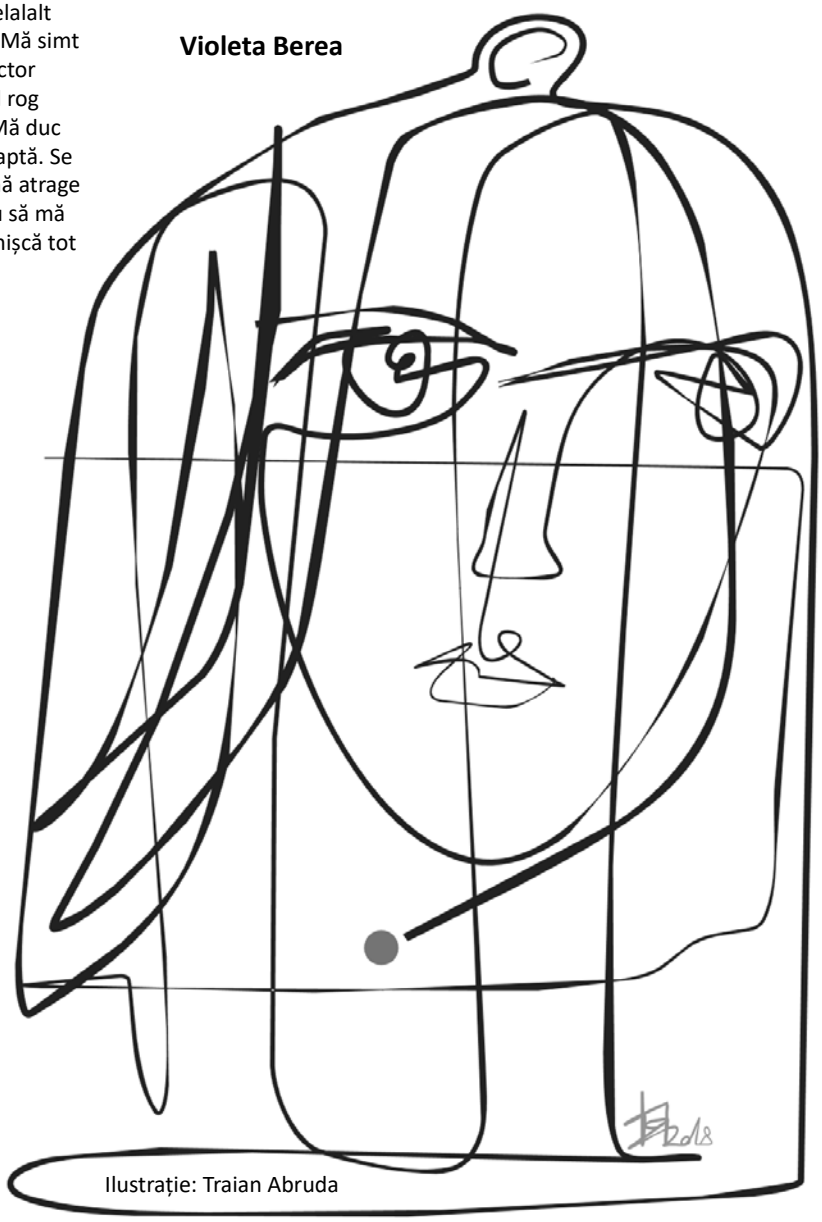
Nu comentăm. Ne aprindem câte-o țigară. Privim linia de cale ferată. Și gardurile înalte, cu sârmă ghimpată. Ne decidem s-o luăm spre muzeu. Intrăm într-o clădire de cărămidă. Totul e foarte curat, civilizat. Vizităm baia, îmbrăcată în faianță albă. E pictată cu imagini educative. Urcăm la etaj. Obiectele sunt expuse în vitrine mari. Pe pereți, sunt poze cu cei din lagăr. Nume, povești, fotografii. O vitrină imensă expune părul acestora. O alta, obiecte de toaletă, perii. În stânga, sunt mii de pantofi. Mai încolo, proteze și haine pentru copii. O cremă Nivea, cu text în română. Sute de valize, cu adresele proprietarilor. Și-au scris numele citeț. În caz că le vor primi înapoi. Zoltan a dispărut. Vrem să vedem camerele de gazare. Ieșim întâi să-l căutăm pe Zoltan. E în fața ușii. Are lacrimi pe obraz. Ne spune că nu face față. Să mergem singure! Privim îndelung cuptoarele. Ne mutăm spre camerele de gazare. Nu vorbim. Mi-aduc aminte de pozele cu cadavre. Parcă le văd arzând. Mă chinui să nu-mi imaginez nimic. Simt totuși un miros ciudat. Mi-e sete. Ieșim să fumăm.

Ne întâlnim cu Zoltan, la mașină. Suntem tăcuți, o vreme. Dora deschide conversația:

- Hăinuțele, alea mici, și jucăriile. O să am coșmaruri, mult timp!
- Pe mine m-au răscolit valizele. Cu nume și adrese... Sperau că le vor primi, la plecare. E greu să-ți închipui că nu va fi nici-o plecare. E greu să nu mai speri...

Ajungem în Cracovia. Suntem lihniți. Comand o porție dublă de pirogi. Desert și bere. Apare Victor. Ne povestește ce-a mai văzut. Nu e interesat de experiența noastră. Nici noi nu simțim nevoia să vorbim. Am un carnețel, în geantă. Dora mi-amintește de el. Mă îndeamnă să scriu ce-am văzut. Măcar sumar. Încep să scriu, dar nu-mi iese. Nu acum...

Violeta Berea

Ilustrație: Traian Abruda

Eseu

VALOAREA, ÎNTRE CUNOAŞTERE ŞI ESTIMARE.

1. Activism şi pasivism axiologic în abordarea idealităţii valorice la Max Scheler şi Nicolai Hartman

Ceea ce este interesant de remarcat la **Max Scheler** este faptul că tocmai el – axiologul care din punct de vedere al conceptului de autonomie a valorii duce semnificaţia profundă a acestei idei la esenţa ei originară şi funcţională, care este transcendentul Divin şi Iubirea – introduce tema existenţei în cîmpul filozofic al unei discipline precum metaaxilogia şi metaetica, deci a unei discipline exterioare, a unei discipline-studiu, el, filozoful care pătrunde în zona cea mai intimă a obiectului viu al valorii, zonă care este cea a „intuiţiilor emoţionale apriori", din cadrul absolutismului ontologic al valorii, pe care îl susţine în calitate de context al unui resort numit „mişcare a iubirii". Interesantă polaritatea contrastantă a acestei situaţii; ea vorbeşte de fapt despre complexitatea reflexivă a unui gînditor care realizează o separare importantă de absolutismul normativ al lui **Lotze**, **Windelband** şi **Rickert** şi care, prin propunerea unei metateorii globale a valorii, se oferă disponibil de critică ştiinţifică riguroasă, în acelaşi timp în care, cu ochii ridicaţi înspre cer şi înăuntrul sufletului, ţine în mînă lumînarea aprinsă a credinţei şi Iubirii. Privite ca „esenţe ideale", ca „obiecte ale intuiţiilor emoţionale apriori", valorile, la Max Scheler, leagă printr-un fir energetic special obiectul unei protoconştiinţe, care ne-a fost dăruită, cu puterea caldă a Hiperconştiinţei celeste care ne pătrunde şi ne potenţează fiinţa. Străbătute de „simţirea valorică", metaaxiologia şi metaetica propun să acopere şi să îndestuleze teoretic distanţa dintre abordarea categorială particulară şi izolată a valorii şi înglobarea ei diseminant-fertilă într-o articulare metafizică a cunoaşterii fundamentului lumii.

Privite ca „esenţe ideale", ca „obiecte ale intuiţiilor emoţionale apriori", valorile, la Max Scheler, leagă printr-un fir energetic special obiectul unei protoconştiinţe...

„Ontologia critică" a lui Nicolai Hartmann lucrează cu „sfere", separă „sfera ideală a fiinţei", de factură platoniciană, de „sfera reală" a ei, poziţie prin care Hartmann se distanţează de fenomenologia lui Scheler. Iar faţă de Rickert, la care principiul cunoaşterii constă în „recunoşterea de valori sau respingerea de valori", deci se referă la calitatea valorii, la Hartmann, cunoşterea valorii nu îi vizează calitatea, ci natura „în sine", o natură independentă de calitate, a cărei cunoaştere nu este intelectual-reflexivă, ci, în continuarea lui Scheler, emoţional-intuitivă. La Hartmann deci, valoarea are „o fiinţă în sine", a cărei primă funcţie identitară nu este nici „valabilitatea" ei (Rickert), nici „esenţa intenţională" (Scheler), ci idealitatea ei ontologică, ca „fel al existenţei" sale, propriu şi distinct. Concepţia hartmanniană are ca obiect idealul valoric pur, diferit de al omologilor săi anteriori, precum *esenţa, logicul, abstractul, idealul văzut ca idee platoniciană*.

Concepţia hartmanniană are ca obiect idealul valoric pur, diferit de al omologilor săi anteriori, precum esenţa, logicul, abstractul, idealul văzut ca idee platoniciană.

Raportul dintre concepţia lui Scheler şi cea a lui Hartmann, pînă la urmă, nu este nicidecum fundată pe o diferenţă de gen proxim – din acest punct de vedere, idealitatea valorii este aceeaşi, fie că îmbracă forma profundă a esenţei, adică esenţă secundă derivată din esenţa primă, matriceală, divină, ca la Scheler, fie că îmbracă forma eterică a idealităţii pure, ca la Hartmann –, ci de diferenţă specifică: prin susţinerea elementului aprioric, care este (pre) „dispoziţia", pe cale intuitiv-emoţională, de valoare, Scheler luminează o caracteristică activă, funcţională, aproape fenomenală a idealităţii globale, dar inactivă, îngheţată în constelaţia ei eterică şi necontactuală, la Hartmann. În cadrul aceluiaşi gen al idealităţii ontologic-critice, diferenţa specifică a raportului Scheler-Hartmann este dată de diferenţa dintre *particularul ideatic activ, potenţator, definibil şi generalul ideatic global, dar inactiv*. Din acest punct de vedere, credem că se comite în plan analitic comparativist o greşeală în considerarea superiorităţii hartmanniene pe baze evaluatorii cantitativiste, dacă ne putem exprima astfel în sfera idealului axiologic. Considerăm, din contră, că viziunea hartmanniană, deşi ulterioară cronologic celei scheleriene, este integrant inclusă acesteia din urmă, care tocmai în baza consubstanţializării ei de fond, îşi permite precizări precum operarea cu conceptele de esenţă şi de strat aprioric predisponibil şi general valabil. În urma acestei estimări, rezultă invers, superioritatea viziunii teoretice a lui Scheler asupra celei a lui Hartmann.

2. Valoarea, ca relaţie funcţională subiect – obiect în cadrul concepţiei axiologice a lui Petre Andrei şi Tudor Vianu. Completitudine logico-epistemologică, dar şi deficit metafizic

La acest punct insistînd, părerea lui **Petre Andrei** – alături de **Tudor Vianu**, unul dintre cei mai mari constructori români de sistem axiologic, care priveşte valoarea ca relaţie funcţională între subiect şi obiect – asupra insuficientului *preformism psihologic al valorii* schelerian reprezintă, desigur, o părere evoluată, relaţia funcţională dintre subiect şi obiect aplicîndu-se valorii ca fenomen, spre deosebire de accepţiunea valorii în forma limitat-scheleriană a dispoziţiei psihice. Complementaritatea, caracterul întregitor al unei concepţii teoretice ulterioare nu trebuie să se autovicieze neapărat de slăbiciunea anihilării, doar pe baza parţialităţii, a adevărului unei concepţii teoretice anterioare. Cele două concepţii sînt la fel de valabile, dar inegale ca proporţii (complexitate). Ba mai mult, concepţia teoretică mai bogată nu numai că survine ulterior, deci înglobează concepţia anterioară, porneşte şi de la ea şi o dezvoltă, dar disipîndu-se în complex, nu mai poate evidenţia cu atîta pregnanţă aspectul teoretic punctual pe care cealaltă concepţie teoretică, în simplitatea ei, îl luminează. Însă Petre Andrei, în esenţă, evaluează corect: el susţine existenţa dispoziţiei scheleriene pentru valoare ca fond aprioric potenţator al actului de valorizare, dar actualizarea concretă a valorii şi a calităţilor ei depinde de factorul obiectiv, concluzionînd că valoarea este o relaţie funcţională care implică atît subiectul cît şi obiectul, subiectul valorii fiind persoana, iar obiectul fiind lucrul care deţine valoarea. Această definiţie este apreciată ca prima definiţie valabilă şi completă dată valorii în istoria culturii româneşti şi, foarte probabil, în istoria culturii universale, reprezentînd o soluţionare care unifică domeniul psihologiei cu cel al logicii şi sociologiei valorii, incluzînd elementul intelectual, afectiv şi voliţional.

Iniţial aderent neokantienilor, care repudiau psihologismul lui Windelband şi Rickert, Petre Andrei se dedică logicismului, afirmînd

că logica este „adevăratul şi singurul punct just de întemeiere a valorii”. Pentru ca, în final, să considere şi chiar să postuleze primatul absolut al valorii în sfera gîndirii şi cunoaşterii, valoarea fiind imanentă şi obligatorie oricărui act cognitiv. Petre Andrei fixează astfel liniamentele solide ale unei argumentaţii logico-epistemologice care se îndepărtează de obiect, dar şi de interpretările autonomiste, impunînd o abordare raţională a problematicii valorii, centrată pe asimilarea valorii ca element logic principal al cunoaşterii umane. Cu atîta precizie şi logică, Petre Andrei ne apare însă ca rece, fixator de rapoarte exacte, partizan şi constructor pe tărîmul completitudinii judicative. Oare dezideratul atingerii unei definiţii globale şi integratoare nu îşi conţine slăbiciunea în însăşi cerbicia şi chiar cutezanţa gestului de a-l îndeplini? Oare, paradoxal, acuitatea găsirii unei explicaţii funcţionale de mijloc, aflată între obiect şi subiect, nu îndepărtează, prin proiecţia severă a cadrului operator logic, conştiinţa de transcendenţa tutelară a idealităţii oricărui demers al spiritului? Oare iluzia aflării *întregului* nu retează nemilos vraja căutării acelui mister care ascunde, fără greş, *adevărul*? Noi credem că da. Petre Andrei apare complet, însă nestrăbătut de fior metafizic, străin de irizarea selenară a întunericului ceresc.

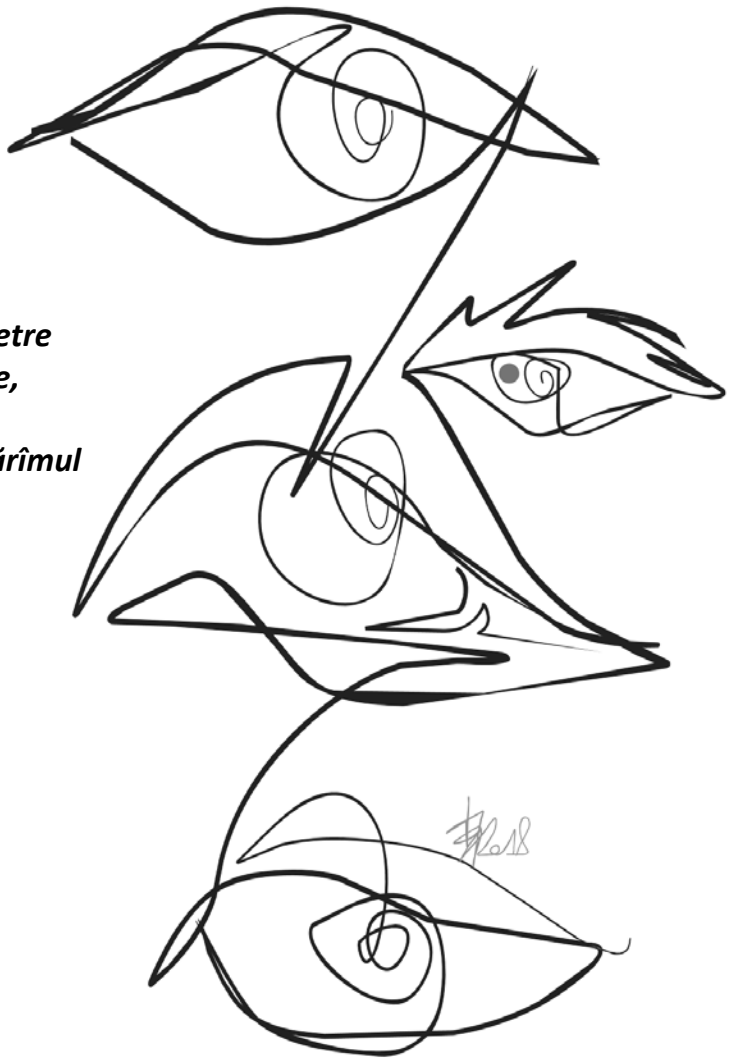
Cu atîta precizie şi logică, Petre Andrei ne apare însă ca rece, fixator de rapoarte exacte, partizan şi constructor pe tărîmul completitudinii judicative.

3. Valoare şi valorizare la Petre Andrei şi Benedetto Croce. Graniţa eterică dintre recunoşterea valorii şi estimarea ei. Echivoc în recunoaşterea transcendentului

Pe de altă parte, Petre Andrei se ridică împotriva celor care nu fac distincţia între *valoare* şi *valorizare*, considerînd, pe filieră rickertiană, că aceştia nu au sesizat domeniul valorii şi nici însemnătatea valorificării. Referindu-se la teza lui Benedetto Croce, conform căreia nu există vreo legătură între procesul de cunoaştere a valorilor şi cel de valorificare, filozoful român o contestă categoric, arătînd că există o legătură intrinsecă între cele două procese. Şi aşa şi este, procesul de *cunoaştere* a valorilor determină procesul de *recunoaştere* a valorilor, ceea ce nu înseamnă, aşa cum inutil combate gînditorul, ca cele două procese să se reducă unul la celălalt – cunoaşterea valorii, la recunoşterea, estimarea şi utilizarea valorii. Ele rămîn înrudite, implicite, dar purtătoare şi de distincţie, mai ales în condiţiile în care, în sens invers, valorizarea este un proces care în mod strict nu poate avea loc fără îndeplinirea obligatorie a *cunoaşterii recunoaşterii* acelei valori la care se raportează cele două procese. Putem spune că numai procesul de cunoaştere a principiilor valorice generale, educarea cu el, stăpînirea lui în cele din urmă pot conduce la aplicarea sa în recunoaşterea şi estimarea valorilor particulare, la **cunoaşterea recunoaşterii** acestora. În concluzie, depăşindu-l pe Petre Andrei şi situîndu-ne la pol opus părerii lui Croce, afirmăm că interferenţa celor două procese este atît de puternică, zona de simultaneitate este atît de coincidentă, încît cu greu se pot face delimitări identitare, graniţa dintre recunoaşterea valorii şi estimarea ei fiind transparentă şi aproape eterică. Prin această abordare se evită problema riscului căderii în psihologism gnoseologic şi axiologic sau alunecării în utilitarism axiologic.

Plecînd de la structura logic-formală a cunoştiinţei, concepută de **Kant**, care omite, după părerea lui Petre Andrei, în mod involuntar valoarea, trecînd prin idealismul lui Windelband şi Rickert şi separaţia netă a valorii de realitatea gîndită de **Frischeisen-Köhler**, **Diltey**, **Wundt**, filozoful român se pronunţă categoric în afirmarea superiorităţii bogăţiei şi complexităţii realităţii, ca obiect al cunoaşterii, asupra valorii, care îi serveşte ca mijloc. Ambiguitatea însă rămîne. Petre Andrei depune eforturi de a ieşi din ceaţa unei problematici care se încăpăţînează să rămînă un cerc închis. El simte existenţa transcendentului în valoare, dar parcă o cheiţă lăuntrică, o tendinţă irepresibilă către logic, poate o teamă subconştientă de forţa copleşitoare a acestui Absolut îi roteşte un resort interior care îl tot îndepărtează de pronunţarea lui categorică, ducîndu-l adeseori la

Ilustraţie: Traian Abruda

contradicţii interne, la jumătăţi fragile de măsură, în pofida lucidităţii de care dă dovadă în judecăţi. Iată un exemplu: pe de o parte fiind de acord că valoarea ultimă este Divinul, deci transcendentul, pe de altă parte, pentru el valoarea nu mai e *transcendentă*, ci *transcendentală*. Sub orice accepţiune am utiliza termenul „transcendental”, fie riguros kantian ca apriorism, fie ca drum transcategorial către transcendent, înţeles sub care credem că îl foloseşte filozoful, el îşi conţine în mod necesar transcendentul; cercul transcendental rămîne închis. Valoarea, ca valoare-mijloc sau ca valoare-destinaţie, sub orice ipostază ar figura ea, fundează pe transcendentul imanent, care este valoarea ultimă, recunoscută ca atare, în sensul de valoare nedeplasabilă în zona realităţii. Sub acest aspect, bîntuite irevocabil de un transcendent care nu se lasă îmblînzit, valoarea-obiect şi valoarea-proces (valorizarea) suscită o condiţie faţă de care, în ciuda eforturilor şi încercărilor de limpezire pe care le întreprinde, teoreticianul român rămîne, totuşi, echivoc. Iar explicaţia constă în cercul transcedent închis, care, constrîngător sau protector, decident sau salvator, neînţeles sau izbăvitor, nu permite evadarea nici măcar formală de sub puterea lui. Atîta timp cît Petre Andrei nu va avea forţa şi curajul susţinerii acestei capitale certitudini, se va lupta de-a pururi cu salvarea propriei slăbiciuni. Tocmai acesta este motivul din cauza căruia definiţia pe care el o acordă valorificării, în sens de valorizare, suferă de caducitatea vulgarizării teleologice, prin cuprinderea noţiunii de *scop*, de plasare finală a valorii în domeniul utilului. Şi aceasta nu pentru că demersul menţionat ar fi desconsiderabil într-o abordare analitică non-materială – din contră, el există şi rămîne valabil în orice fel de

Valorizarea aplicată conţine deopotrivă atît virtuţile cognitive, estimatoare, cît şi pe cele practic creatoare...

abordare –, ci pentru că valorizarea este, primordial, *recunoaştere* a valorii, succesivă *cunoaşterii* principiilor generale de recunoaştere valorică, cu aplicabilitate sau nu în cîmpul practicului obiectual, dar cu aplicabilitate obligatorie, simplă sau complexă, în etajul noumenal, al funcţiilor raţionale comparatiste, analitice, selective şi decizionale.

4. Valorizarea aplicată

Ceea ce susţinem deci este că ar fi bine să utilizăm doi termeni: „valorificare" şi „valorizare", cu două înţelesuri aparte. Această distincţie noţională ar realiza atît o lămurire filozofică în perimetrul conceptului în sine, cît şi o uşurare metodologică. Vibraţia termenului „valorificare" ar trebui să indice utilizarea lui numai sub înţelesul *aplicării valorii unui demers practic, de obţinere a unui bun*, pe cînd „valorizării" i-ar trebui acordat înţelesul precis de *recunoaştere a valorii şi utilizare a ei cognitivă*. Desigur că în cazul creării unui opere artistice, care este un bun de ordin spiritual şi nu utilitar, *valorificarea* capătă aspectul unei *valorizări superior aplicate*; spunem astfel că în cazul creării obiectului artistic avem de-a face cu un proces axiologic de **valorizare aplicată**, termen care, în acest caz, apare ca mult mai adecvat faţă de cel de valorificare, fie ea şi superioară (spirituală).

***Valorizarea aplicată** conţine deopotrivă atît virtuţile cognitive, estimatoare, cît şi pe cele practic creatoare, care actualizează, materializează, aplică fenomenal în săvîrşirea obiectului artistic procesul estimator al valorizării cognitive*.

„Valorizarea aplicată"

Ilustraţie: Traian Abruda

vine să limpezească ambiguitatea rezultată din existenţa, în cazul produsului spiritual, a ariilor de suprapunere, de coincidenţă ale celor doi termeni, să uşureze dificultatea discernerii între ei.

5. Existenţa valorii în istorie

Un capitol care merită atins şi lămurit este cel al valorilor istorice. Se supun confruntării concepţia lui **A.D. Xenopol**, care nu recunoaşte istoriei valoarea, aceasta fiind relativă şi de natură morală, atribuind istoriei chiar şi o legitate serială a succesiunii etapelor, iar pe de altă parte concepţia lui **Petre Andrei**, care susţine existenţa valorii în istorie ca aparţinînd evenimentelor semnificative, neseriale, particulare dar nu singulare, valoare privită ca valoare culturală şi în totalitatea ei subordonată valorii generale, totale – ideal suprem, principiul şi criteriul adevărat de valorizare a valorilor, care este „valoarea totală culturală". Împotriva conceptului de *serie* a lui A.D. Xenopol, P. Andrei se sprijină şi pe concluzia lui **N. Iorga**, conform căreia „Legile istorice sînt o localizare nereuşită a legilor fizice". Şi acum să vedem cum stau lucrurile. În privinţa teoriei lui A.D. Xenopol, a susţine pînă şi bănuiala unei forme de regularitate, de încercare inefabilă a unei înjghebări de legitate în dinamica istorică a onticului existenţial global, în diacronia perpetuă şi inegală, neuniformă a colectivelor umane atît de variate şi imprevizibile înseamnă a reduce copilăreşte misterul universal la prescripţia unui joc ontologic, care, odată cunoscută, îl închide, îl face inutil, iar pe jucător, pe om, îl transformă într-o tragică păpuşă, conştientă de-a pururi de mişcările pe care le vor face, sub sfori, braţele ei de marionetă sinistră. Acest lucru nu poate fi acceptat. Există însă o lege deterministă coordonatoare, *Legea Înaltului Determinism Energetic (Dragoş Niculescu)*, sau a *Regenerării transcentive*, pe care abia noi, acum, am scos-o la lumină, dar Xenopol nu avea de unde să o ştie şi nu a intuit-o. Să ne gîndim ce raport de proporţii poate exista între un determinism cuprinzător a toate universurile şi sistemele transcentive, printre care Pămîntul este, şi el, un fir de nisip, şi o serialitate istorică pămînteană, care, ca un gînd nebunesc, îngroapă toată ontologia, transcendenţa ontologică, în incinta carcerală şi psihotică a unui poliedru regulat! Istoria nu are serie, legitate, omul care o produce şi o suportă conţine întrînsul o predeterminare a cărei intenţie nu îi este nicidecum la îndemîna cunoaşterii lui mediocre; Legea este cea a profitului energetic spiritual maxim posibil, nu are la bază neregularităţi, şi în nici un caz nu le relevă. Taina este prea mare pentru om! O lege subsidiară, relevată şi omenească, pe care Xenopol crede că o simte, nu poate exista. Petre Andrei are dreptate să conteste teoria. La rîndul lui însă, rămîne insuficient prin incapacitatea despre care am mai vorbit, de ridicare la transcendent. Desigur că o „valoare totală culturală" există, dar ce reprezintă ea concret? În ce spaţiu şi în ce context figurează? Imponderabilă, autonomă? Cine o vede şi cine o utilizează? Conceptul lui Petre Andrei nu numai că îşi arogă o dominanţă suspectă, dar maniera în care el, în calitate de „valoare totală", îşi demonstrează valenţele acţionale, de determinare activă asupra altor valori istorice, diferite ca natură proprie sau ca întindere (durată), nu reiese de niciunde. Din nou ne confruntăm, de fapt, cu aceeaşi slăbiciune internă: teama ascunsă de afirmare curajoasă a transcendentului. Cum se poate traduce, ce se poate înţelege prin „valoare culturală totală"? Se referă la acoperirea în spaţiu, din punct de vedere axiologic, a unui segment istoric bine delimitat? Poate că da, însă jumătatea de măsură rămîne, transparenţa desangvinată a conceptului ne face să privim prin el şi să-i depistăm, într-un plan secund, consistenţa reală în adevărata dimensiune valorică supraordonatoare, pe care filozoful o evită. Petre Andrei arată cu degetul un etaj din geamuri, care poate fi

o părere, dar nu întinde braţele ca pentru a cuprinde grandiosul palat de piatră din care el face parte. Dacă A.D. Xenopol greşeşte în privinţa valorilor istorice preferînd coborîrea spre teluric, P. Andrei greşeşte printr-o ascensiune mereu frîntă la jumătatea drumului, mereu neterminată.

6. Empatia, transcendentul şi valoarea religioasă

În privinţa *empatiei (Einfühlung)* lui **Th. Lipps**, P. Andrei specifică foarte corect, cu fineţe, că s-ar comite o gravă eroare dacă s-ar considera că ea se reduce la o simplă obiectivare, operată prin exteriorizarea, prin transferul gîndurilor şi sentimentelor dinspre subiect către obiect. De fapt, această operaţie nu este un transfer, o cedare, ci o disponibilitate activă unificatoare, transfigurantă, cu efect de contopire a subiectului cu obiectul. Iată cum empatia, spunem noi, capătă valenţa axiologică majoră a unei comuniuni harice, depăşeşte domeniul esteticului filozofic şi devine uniune şi împreunare sub hristica Iubirii, Împreunare în care cei doi – subiect şi obiect – cedează, dăruiesc, dar nu pierd, ci se umplu de duh. Deci, noi considerăm şi susţinem că empatia nu este un fenomen unilateral, ci bilateral. Dacă din partea subiectului-fiinţă transferul psiho-afectiv apare ca firesc, în cazul unui al doilea subiect nefiinţă, obiect, operă de artă, transferul din partea lui se face prin acţiunea transcendentului care, dislocînd cantitatea de Iubire investită în ea sub forma sentimentelor artistice, o dispune tangenţei şi contopirii cu dispoziţiile apreciatoare. În cazul compatibilităţii celor două structuri efectele sînt pozitive şi profunde; în cazul incompatibilităţii celor două structuri psiho-afective efectele sînt neutre sau chiar negative, de respingere sau repulsie. În acest caz, Iubirea dislocată din opera de artă nu mai devine producătoare, şi are capacitatea de întoarcere şi *îngheţare* în obiect.

Iată cum empatia, spunem noi, capătă valenţa axiologică majoră a unei comuniuni harice, depăşeşte domeniul esteticului filozofic şi devine uniune şi împreunare sub hristica Iubirii...

Reflexul filozofic al lui Petre Andrei este de a răspunde oricărui stimul extern prin gest judicativ de natură logică. Reflectînd asupra caracterului general uman al valorii religioase, filozoful găseşte că mecanismul care explică această generalitate nu poate fi decît unul logic raţional, un mecanism care întemeiază valoare în sine însaşi. Iar acest mecanism are la bază cauzalitatea, funcţie care îşi depăşeşte capacitatea operatorie din imanent şi urcă în transcendent, contribuind acţional la transfigurarea, consolidarea şi motivarea condiţiei ontologice a umanului în universal. Deşi astfel, pe temeiuri logice, el găseşte explicaţia valabilităţii generale a valorii religioase, rămîne totuşi neclar sensul acestei cauzalităţi, pe care el o introduce ca funcţie operatorie relevatoare a elementelor obiectiv-intelectuale ale religiei, separate de cele subiectiv-individuale, care întemeiază fenomenul religios pe principii psihologice. Asertînd-o numai teoretic nu este suficient. Vectorul ei determinist trebuie descris limpede, spaţiul logic pe care el şi-l pretinde trebuie să-şi aibă precizia internă de deplasare între propriile puncte cardinale; agentul (subiectul) acţional şi destinatarul trebuie descrise, fixate neechivoc, conţinutul de fond al discursului formal trebuie scos la lumină, pentru a nu rămîne doar o impresie sau o iluzie. Şi aceasta este valabil pentru orice discurs filozofic, expozeul filozofic în genere suferind de meteahna vaguităţii formalistice; în cazul existenţei reale a conţinutului ştiinţific solid, ponderabil, explicarea lui prin discursuri alunecoase şi netranzitive, interesate stilistic în sens academic sau manierist îl opacizează. De aceea, în cazul cauzalităţii logic-raţionale aplicată valorii religioase, se cuvine o precizare care nu suportă alternativă: la baza unui determinism transcendentist (v. Teoria Înaltului Determinism Energetic, Dragoş Niculescu), originar şi finalist teocentric, realizat prin crearea, dezvoltarea şi recuperarea potenţialului spiritual al fiinţei umane (pe Terra; a altor fiinţe, pe alte planete, în alte civilizaţii) individuale şi distincte, nu poate sta decît *Cauzalitatea transcentivă*, a cărei emanaţie şi funcţionare continuă are ca punct declanşator şi întreţinător Fiinţa Divină, ca mijloc şi agent de realizare – fiinţa umană, iar ca destinaţie finală recuperatoare, ciclic Regeneratoare şi Integratoare, din nou, Entitatea Divină. În cazul acestei globale Cauzalităţi transcentive, aparţinătoare globalului Înalt Determinism Energetic universal, perspectiva unor simple cauzalitaţi raţionale logice, care ar lega omul de Divin, funcţionînd în energetica existenţială relevată, fenomenală (Flux transcentiv, v. TÎDE), nu poate avea decît pretenţia unui statut ontologic cognitiv, care nu îndeplineşte însă determinantele dinamice şi configurante specifice unei *cauzalităţi* propriu-zise. Riscant, dacă nu chiar impropriu a atribui unui fenomen psiho-afectiv precum trăirea întru valoarea religioasă, precum înţelegerea şi asumarea intimă a acesteia ca valoare transcendentă decisivă, virtuţile acţionale ale conceptului filozofic determinist de *cauzalitate*. Căci Petre Andrei nu se referă la practica religioasă, la exercitarea cultului religios de către fiinţa înduhovnicită, ci doar la aproprierea statică, mentală şi afectivă a valorii religioase. Şi chiar dacă ar fi vorba, în acest subiect axiologic, şi de practica religioasă, termenii gestaltici ai unei cauzalităţi efective, logic-riguroase sînt nelămuriţi. Cu toate acestea, Petre Andrei creditează valoarea religioasă aşa cum se cuvine, cu statutul suprem, supraordonator (în sens integrativ) în sistemul ierarhic al valorilor, considerînd-o ca o unitate a elementelor afectiv şi raţional, individual şi social.

Axiologii autonomişti, văzînd în valori esenţe ontologice, consideră că acestea ar fi anterioare actelor care le cuprind, inclusiv dorinţei.

7. Noncauzalitatea raportului dorinţă – valoare

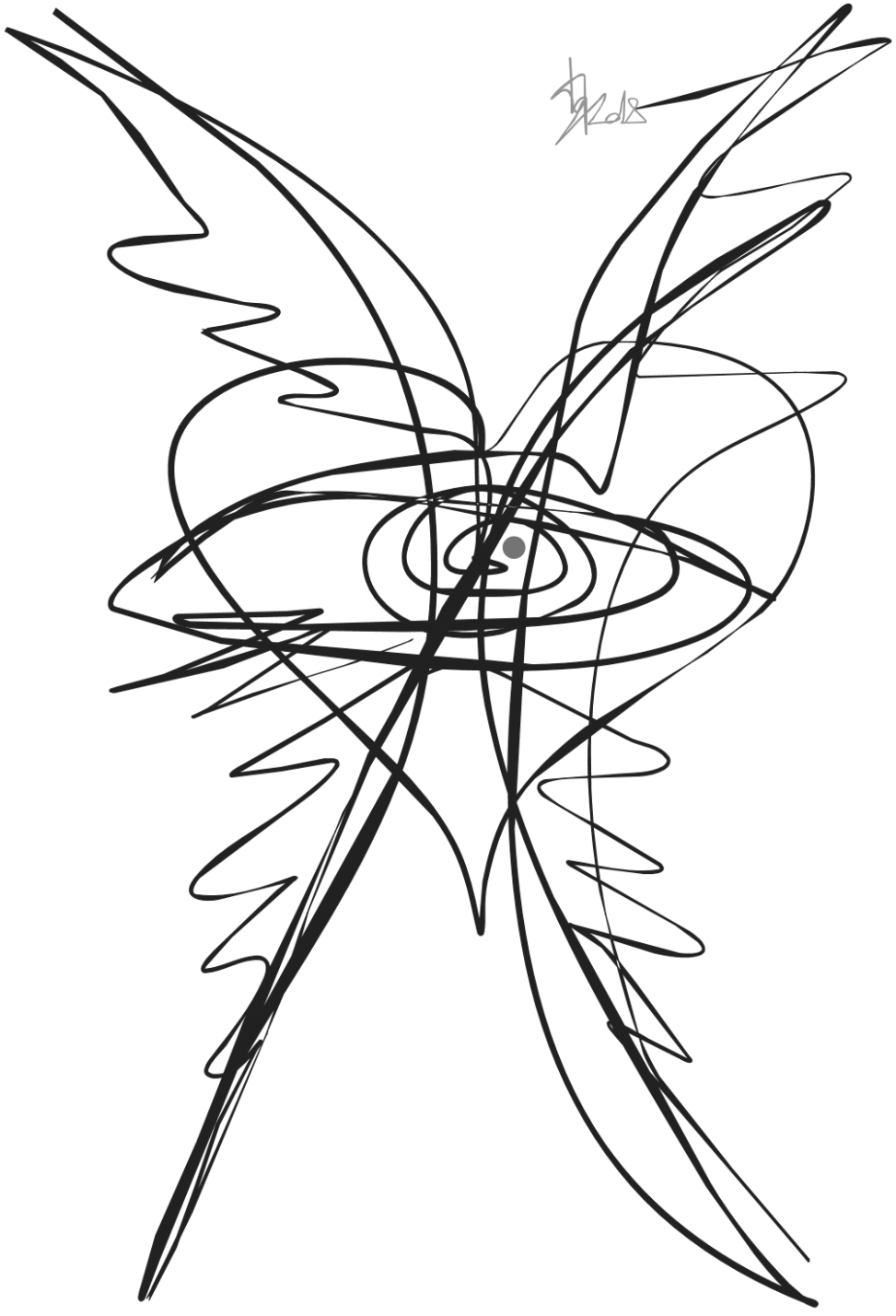
Axiologii autonomişti, văzînd în valori esenţe ontologice, consideră că acestea ar fi anterioare actelor care le cuprind, inclusiv dorinţei. Filogenetic însă, valoarea este o cucerire relativ tîrzie a conştiinţei apetente. În acord cu aceasta, respingînd concepţia autonomiştilor, **Tudor Vianu** formulează teza inversă, a anterităţii dorinţei faţă de valoare. El afirmă: „valoarea urmează dorinţei, aşa cum orice obiect urmează actul care o cuprinde". Critica lui **Petru Comarnescu** asupra tezei vizează aspectul de neinferenţă a valorii din actul cuprinzător al dorinţei şi, pe cale de consecinţă, extracţia de natură diferită a valorii din dorinţă; în opinia lui, actul de cuprindere al dorinţei ar trebui să se aplice asupra altui obiect, „mai complex şi mai spiritualizat", o formă de conştiinţă sau o intuiţie de mare putere, aşa cum vede, de exemplu, Scheler că stau lucrurile. Cu alte cuvinte, Petru Comarnescu pretinde că sesizează slăbiciunea tezei lui Vianu în confundarea succesiunii temporale – anterioritatea dorinţei faţă de valoare – cu legitatea unei cauzalităţi axiologice, ba mai mult, cu o cauzalitate în care efectul – valoarea – conservă calităţile naturale ale cauzei – dorinţa –, în locul unor salturi calitative, a unui plus evolutiv. Cu rafinamentul care îi caracterizează stilul şi opera, Vianu demontează obiecţia, afirmînd că: 1. între dorinţă şi valoare el nu susţine existenţa unor raporturi similare celor cauzale, fapt dovedit de posibilitatea rămînerii dorinţei ca termen suspendat, a neajungerii dorinţei la obiectul axiologic care este valoarea, precum şi 2. posibilitatea îndreptării acţionale a dorinţei către un obiect axiologic nonvaloric, dorinţă pe care el o numeşte „inaxiologică". Pertinenţa replicii lui Vianu scuteşte de orice comentariu.

8. Despre postularea categoricei idealităţi a valorii faţă de real

Alta ar fi fost greşeala de fond pe care ar fi făcut-o filozoful într-o perioadă de început, nematurizată a gîndirii sale, dacă nu ar fi corectat-o ulterior, cînd echilibrul experinţei, al contactului îndelungat cu realitatea şi profunzimea estetică a artei au temperat elanul idealist: anume postularea categoricei idealităţi a valorii faţă de real: „Ceea ce participă la valoarea estetică nu sînt lucrurile şi nici acţiunile, ca nişte date ale experienţei practice, ci aparenţa lor". Ulterior, filozoful conectează imponderabila valorică bănuită anterior, aşa cum este firesc, la suporturile reale şi personale. Ciudat rămîne faptul că, în eroarea pe care, totuşi, a emis-o, cu subtilitatea gîndirii sale aplicată analitic atîtor contexte estetice, el nu sesizează pericolul declanşării, prin această părere, a unei fundamentale şi grave mutaţii

în natura esenţială a valorii. Căci desprinderea valorii de orice suport real oferit de empiric, transformarea ei fantomatică într-o iluzie („aparenţă”) nu duce numai la o condamnare a valorii la un statut neidentitar, ci, *ipso facto*, la pierderea specificităţii ei formale şi la generalizarea nedistinctă, omogen proliferativă a conţinutului său ontologic. Situaţie în care valoarea ar căpăta aspectul ideatic al unui nor uriaş, identic în toate punctele şi direcţiile sale, care ar apăsa înfricoşător, permanent asupra structurilor sufleteşti şi raţionale intenţionale, asupra celei mai incipiente apetenţe, asupra insesizabilei tendinţe acţionale, productive. Nu ar mai exista nici valoare, nici valori, nici gesturi, şi, prin aceasta, ajungîndu-se la inevitabila reducţie finală – nici civilizaţie. Adică, în primul rînd, nici oameni. La această deşertică viziune se poate veni cu un singur contraargument: valoarea religioasă. S-ar putea susţine, într-o abordarea profană şi mediocră, că valoarea religioasă, în speţă transcendentul divin, este singura excepţie, singura valoare reprezentantă a idealităţii pure, dăinuind şi veghind dintr-o dimensiune desprinsă absolut de orice formă de suport, material sau personal, aparţinînd realului. Tocmai aici s-ar comite cea mai mare greşeală. Valoarea religioasă este singura valoare al cărei statut nu se analizează prin raport simplu şi unidirecţional, căci abordarea ei este dublă, pe de o parte transcendentul fiinţînd ca proiecţie transfiguratoare a condiţiei umane particulare în universal, caz în care transcendentul îndeplineşte funcţia abstract-simbolică de model existenţial personificat şi activ, iar pe de altă parte, Divinul transcendent, fiinţînd într-o dimensiune ontică concretă, din care îşi exercită rosturile creatoare, întreţinătoare şi coordonatoare în liniile de forţă, energetic-spirituale ele unui Plan uriaş şi perfect, în cadrul căruia, pe Pământ, fiinţa umană reprezintă valoarea şi agentul executoriu. În cazul valorii religioase, analiza este deci bidirecţională. Se observă că luăm în discuţie nu numai transcendentul ca plăsmuire a fiinţei umane, prin care aceasta tinde permanent să-şi universalizeze şi perfecţioneze propria condiţie – concepţie reducţionistă promovată de anumiţi filozofi care îşi deghizează lipsa de tărie în afirmarea hotărîtă a deităţii, a autonomiei sale suverane de Fiinţă Absolută, prin clamarea „lucidă” a unei sacralităţi imanentiste extrem de îndoielnice, originate exclusiv în om şi în conştiinţa lui proiectivă – ci şi în sens invers, descendent, interesul cauzal Înalt Determinist al unui transcendent divin concret, entitiv, viu şi acţional, interes care învăluie, conduce şi valorifică, de sus în jos, fiinţa umană.

Dragoș Niculescu

Ilustrație: Traian Abruda

IMMÉRSIO ONIRIC
IN MEMORIAM LAZĂR LĂDARIU

Alex Ștefănescu scrie în postfață la cartea de poezie *Cîmpuri cosite de ceață* (Ed. Dacia, 1985), semnată de Lazăr Lădariu, că „deși puțin cunoscut, poetul nu este un autor oarecare" și creionează, mai apoi, liniile ce-i definesc personalitatea: „cu fibre tari, discret, de o modestie trainică, incoruptibilă", în deplin acord cu „spațiul spiritual ardelenesc". O modestie, arată Alex Ștefănescu, „mai rezistentă decît orice imperialism al eului, integrîndu-l în harta sigură a valorilor poeziei noastre contemporane, unde nu este deloc ușor să ocupi un loc distinct". Poetul însuși, în *Portret sumar în peisaj marin*, își vede „subțirica (...) siluetă", dizolvată-n „oglinzi,/ amplificată apoi în sute de inși (...)", iar „difuza lumină (..) bucură ceva mai mult/ decât laudele tuturor prietenilor". Cert este că poetul „se impune [...] drept una dintre vocile originale, distincte, ale poeziei noastre contemporane", consemnează, în „Vatra" Nr. 3/ 1987, Cornel Moraru. Nicolae Băciuț, editorul cărții *Trecerea Râului* (2007), îl consideră un „senior al poeziei mureșene care se situează acolo unde poezia este credința și credința poezie [...]." Fără nici o îndoială, o retrospectivă (fie ea și sumară) asupra poeziei lui Lazăr Lădariu (25 martie 1939 - 1 ianuarie 2019) aduce la iveală un poet cu o vizualizare profundă a elementelor *numinosului*, reflectate în vers cu tonalități liturgice, solemne, în registrul parabolei sau alegoriei. Lazăr Lădariu se impune în poetică printr-o imaginație densă, evocând lumea epifaniilor. Înțelegerea pe care M. Eliade o acordă noțiunii de imaginație, ori hermeneuticii acestei facultăți psihice, generatoare de mari trăiri lirice, în sensul că omul „lipsit de imaginație își pierde fericirea și se năruie rupt de realitatea profundă a vieții și de propriul suflet" (Solicvii, 2003), așează poemele lui Lazăr Lădariu sub semnul unui *immérsio* într-un univers oniric de forme și culori cosmice și asta nu ar fi de mirare dacă luăm în seamă însăși mărturisirea sa: „m-am născut într-un început de primăvară a anului 1939, din trecutul secol în care, nu peste multă vreme, începeau să bubuie tunurile celeui de- Al doilea Război Mondial. [...] Datorez mult rădăcinii mele țărănești, în devenirea mea, eu, fiul de truditori ai pământului din Idicel-Sat, considerând, întotdeauna, că rădăcina asta mi-a conferit un titlu de noblețe aparte.[...]". Să mai precizăm că nu întâmplător gazetăria și scrisul i-au fost refugiul în viață și parcă predestinat să-și confrunte zbaterile lăuntrului, încă din copilărie, ceea ce-l determină să afirme că „am fost copilul neastâmpărat, am fost, și elevul sârguincios, și studentul Heidelbergului ardelean, [...]. Am parcurs, deopotrivă, sezonul înfloririlor, și al entuziasmului tineresc, toamna roadelor și asprimea iernilor, a trudnicei munci de Sisif uneori. Și am ajuns alunecând spre iarba încercărilor. [...] trecător pe scara lumii, martor și luptător pe baricada neliniștii, am înaintat conștiincios în viață până în locul de unde, și înapoi și înainte, pot vedea acum totul". Ne vom apropia, într-un studiu sumar și, credem, pertinent în a recepta și, de ce nu, a marca anume linii directoare din creația lui Lazăr Lădariu.

„Ce frumos e zborul păsării/ pe unde se vede atît de clar totul,/ chiar îndoiala noastră,/ totul se întoarce în ochi;/ (...) pînă și apa/ cu muzica ei înșelătoare/ se întoarce la locul dintâi,/ (...) ce frumos zborul păsării,/ ce verde apă-ntoarcerii"

Edificiul poematic. *Fenomenologia rotundului* (Bachelard) ne determină să urmărim scrisul poemelor, din volumul *Doar lumina deasupra* (și nu numai din acest volum, după cum se va vedea). În rostirea poetică (vol. cit., ed. Eminescu, București, 1986), versurile - *Iată/ cum vin și se duc/ în logica grupării anume –/ frunze amare și dulci/ prin noaptea cît pîinea*, într-un anume fel, devin emblematice, dar nu numai pentru el, ci și pentru noi (semenii săi). Prin prisma acestui studiu, se poate observa cum ideea lirică din versurile de debut al primului poem, *„Ce frumos e zborul păsării*/ pe unde se vede atît de clar totul,/ chiar îndoiala noastră,/ totul se întoarce în ochi;/ (...) pînă și apa/ cu muzica ei înșelătoare/ se întoarce la locul dintâi,/ (...) ce frumos zborul păsării,/ ce verde apă-ntoarcerii", se desăvârșește în versurile din poezia cu care se încheie volumul: *„Într-o zi și eu am să plec într-acolo*, am să plec negreșit,/ cu iubirea aproapelui în geamantane". Elementul de început devine un laitmotiv ca un marcator de elită: „Zăpada asta nu spune nimic/ despre tăcerea unui zbor lung/ tot așa și acum/ la prima ninsoare/ ne vindecăm cu speranță" (*Așa va fi și venirea luminii*). Motivul *zborului*, prezent în poemele lui Lazăr Lădariu, este însoțit de tăcere, o tăcere care vorbește, simbolul Absolutului, absolutul dincolo de sensul imediat rațional. Dincolo de revelația divină, identificăm revelațiile unui poet-pictor de cuvinte înnaripate, în lumina divină a unei țări pe care bine o știe poetul, *îndepărtată țară*, îmbrățișând ineditul „devălmășiilor adormitoare", frumos „obligat" (ca dintr-o pornire interioară numai de poet știută) să-și „țină o clipă răsuflarea prin limpezimea/ ochiului cu o pupilă mare,/ tremurătoare/ ca o zăpadă primă-n declin" (*Doar lumina deasupra*); am zice, o viziune de atunci a *zăpezii* vieții de acum; un sfârșit, dar nu apocaliptic, ci mai degrabă timbrat de speranța unui *tot* împlinit în iubire (iubirea aproapelui din 2 Petru), în zborul către un *dincolo* al transcendenței. Că Lazăr Lădariu devine mesagerul *Cântării* divine, mesagerul semenului (văzut, știut, sau presupus), înțelegând misterul *zborului*, al inversului zbor chiar, echivalează cu misionarul devotat slujirii, aducând *iubirea aproapelui* la timpul permanenței existențiale. Cât de adevărat este că poetul cunoaște morala creștină, că nu se poate o desăvârșire (fie ea și în dimensiuni omenești), fără a împlini Legea vieții – Iubirea; iubirea este chiar viața, scrie, în *Arta de a trăi* (2007), Cristian Țurcanu. Legea iubirii, „povară" ori ba, fiecare o avem în noi (în stare latentă ori nu, mai greu e de recunoscut, și mai greu e de a o purta în *geamantane*), în inima devenită locul de depozitare ordonată a sentimentelor (sentimente tăinuite ori nu, într-o atitudine de tăgadă ori mărturisire, de respingere sau acceptăre). Părintele Calistrat spune: „Iubirea este o taină pe care Dumnezeu a pus-o în sufletul omului, care are la baza ei jertfa. Nu există jertfă fară iubire și iubire fără jertfă" (*Creștin Ortodox*, 2013). Cunoscător al textului biblic, unde avem dovada unei iubiri desăvârșite și veșnice (Ioan 3), nu întâmplător, poetul transpune fidel în vers emoția sufletului, într-o alchimie cerească.

Legea iubirii, „povară" ori ba, fiecare o avem în noi (în stare latentă ori nu, mai greu e de recunoscut, și mai greu e de a o purta în geamantane), în inima devenită locul de depozitare ordonată a sentimentelor.

Recunoaștem, în geografia mitică a poemelor lui Lazăr Lădariu, *ochiul* profetului care știe că de n-ar fi cereasca purificare răsfrântă în simbolica *șapte ori*, precum în Luca 11, n-ar ieși, el, poetul „din cerc în cerc (...)", dintr-ale sale știute, „mai alb decît pânza-nchipuirii de-atunci" (*Tărîm natal*); există o vocație demiurgică în versul

poetului, pentru că cine, dacă nu Creatorul universului poetic, ar putea să purifice desăvârșit vrerea omescului (Isaia1). Se poate că Lazăr Lădariu preia textul biblic, într-o metaforă revelatorie inedită, amprentată de imaginea amorfă a întunericului din liniștea veșnică, pentru a scrie că „Într-o zi și eu am să plec într-acolo/ să culeg ceasuri din copaci muribunzi,/ o curgere moale/ peste greșelile noastre"; și de aici e doar un pas spre a contura, el, poetul, modelul tatălui (Pilde 1), recunoașterea Adevărului și libertății depline, iubirea pentru Dumnezeul din celălalt, *Tatăl Înaintemergătorul*, tatăl ca legiuitor (Paul Ricoeur): „Caută bine fiule prin sufletul meu mirositor ca o rodie/ și-l vei găsi pe tata aruncând semințele serii pe cer/ în sfânta semănătură/ (...) // au rodit deja semințele așteptării,/ caută doar bine prin sufletul meu" (*Caută bine prin sufletul meu*); apropierea de sacralitate este recunoscută: „Eu știu acum că lumina e ultima șansă". Convingerea fermă că reflectarea *sacrului* în *profan* are loc numai prin recursul la memorie și răbdare, îl determină pe Iulian Boldea să traseze conturul portretului unui Lazăr spiritual care „descifrează semnele istoriei și ale lumii, dar și sensurile propriei interiorități, în versuri tensionate și tragice, vibrante și elegiace totodată, mărturisindu-și, încă o dată, încrederea și credința în forța poeziei de a mântui lumea de efemer și precaritate." (*Poemele trecerii* în „Cultural"/2008); poetul, într-un stil ușor botticellian, deschide comunicarea între elementele ce compun *sacrul* văzut și nevăzut, prin cele *două moduri de a fi în lume* (M. Eliade, 1992); răsfrângere în lumea profană: „Departe,/ floare și om,/ om și mușețel,/ feriga, cucuta, trifoiul și menta, ciuboțica cucului, brândușa cu rădăcini otrăvitoare; // ce frumos se scrie rețeta armoniei perfecte." (*Week-end*). S-ar putea crede că pentru Lazăr Lădariu, singurătatea se oglindește în eternitatea cuvântului - culoare, în fapt, el zămislește o lume a unei noi realități: „De la o vreme/ după perdele ne așteaptă inimile pînă tîrziu -/ mere roșii pulsînd" (*De pe terasă ajunge să privim*); nu un principiu generalizator de singurătate identificăm, ci o individuație dionisiacă împărtășită: „Înseamnă-mă/ și rostește-mi numele meu,/ desprinde-mă de mine/ cu ceva,/ pe mine de mine mă desparte/ venind din două direcții,/ pe două drumuri într-unul fugind." (*O pasăre va veni*). Propria limită este depășită într-o fervoare a lăuntrului extatic, contopit în îmbrățișarea iluzorie, aproape omniprezentă ca reiterare a spațiului și timpului. Spre o *poetică a spațiului-timp* și către o *poetică a apei* (Bachelard) ne conduce Lazăr Lădariu, în acest volum, *Doar lumina deasupra*.

Spațiul-timp un într-acolo. În viziunea poetului, un *într-acolo* unde va pleca negreșit, ca orice muritor, de unde se vede chiar și îndoiala, unde *totul se întoarce la locul dintîi*, unde chiar *apă-întoarcerii* devine verde; o *poetică a spațiului*, o dialectică *mare-mic*, *sus-jos*, o dialectică a *timpului*, *aici-acolo* în relație cu elementele ce-l definesc, făcând obiectul unei percepții subiective, dar sub autoritatea unei *limite ce se impune*. După cum în accepția grecilor, *limita* nu este locul unde încetează existența unui lucru, ci *limita* este locul din care lucrul își manifestă esența, la fel se întâmplă și în poezia lui Lazăr Lădariu; spațiul poetic devine *locul,* care prin esența sa, echivalând cu ceea ce este rânduit, ceea ce este introdus în *limita* sa, permite libertatea de mișcare neîngrădită; *libertatea idealizată*, *pură*, cum o numește Liiceanu (*Despre limtă*, 1994), este condiționată de ființa umană, de însăși faptul de „a fi". Coordonatele realului identificabil, reprezentat inteligibil, se întrupează din sensibilitatea poetului ca o punte de trecere între *sacru* și *profan*, devenind intermundiul incert, trecător - *ultima ușă a vorbelor*, unde *timpul și spațiul albesc departe* (Ilarie Voronca, 1933), unde interiorul se răsfrânge în exterior, *ab extra ad intra*. *Spațiul-timp*, imaginar, stă sub tutela simbolurilor și arhetipurilor religioase, într-o existență subtilă, *imaginatio vera* a alchimiștilor (dacă ar fi să ne raportăm la conceptul lui Henry Corbin): „Îmbătrânim în liniște/ în tăcere îmbătrânim,/ (...) // Îmbătrânim/ ca zăpada târzie/ pe ceasul uitat" (*Ca o zăpadă tîrzie*). *Liniște și tăcere* este isihia în vers a lui Lazăr Lădariu.

Revenind asupra *Timpului* ca primă dominantă a regimului nocturn al imaginarului, identificăm stabilitatea, în irepresibila scurgere a timpului, în care sunt concentrate aspirațiile poetului către o lume a devenirii, transcendentă: „Dacă, într-adevăr, există/ limbajul inocenței absolute,/ galanthus nivalis are locul din inimă;/ în limbajul inocenței absolute el înflorește,/ de fiecare dată sub cerul de sare strălucitoare/ eu albesc,/ pur și siplu,/ privindu-l." (*În limbajul inocenței absolute*). O simbolistică a culorii, albastru-verde, din chiar *apă-ntoarcerii*, readuce mitul facerii și al morții; element primordial, *apa* simbolizează substanţa din care toate formele se nasc şi în care toate se reîntorc; *apă-ntoarcerii* delimitează un spaţiu din care nu se poate ieşi decât prin întoarcere *ab iniţio*, prin *naşterea din nou* (Ioan 3). Întregirea ființei, întoarcerea la condiția ei originară (M. Eliade, 2007), aflată sub semnele oniricului, nu poate începe decât numai astfel, reprezentând a doua șansă în împlinirea destinului cosmic: „Singur cu mine am rămas/ să alunec/ lacrimă pe acest obraz de piatră/ dintr-o lume/ în alta" (*Cîntecul demult s-a sfârșit*). Memoria poetului cunoaște o extensie, dobândind prin această legătură directă cu primordialul, cu natura, o conduită frenetică, „stihială, îmbracă dimensiuni neobişnuite şi magice în cadrul căreia zbuciumul lăuntricului liric se eliberează într-un mod firesc." (Anton Cosma, 1977). Timpul este aproape un univers panteist, senzual, iar lumea pare să se întrupeze din corporalitatea cuvintelor *sim-pathiei* mișcării universale: „de la o vreme / nu mă mai împac cu mine,/ cu inima nu mă înțeleg". Timpul *havuz* (Lucian Blaga), mitic, el însuși devine temător în exprimarea unei *apropieri* cu destinul, consubstanțial mărturisirii în plăsmuire, dintr-un *illo tempore*: „Două umbre am rămas,/ păzindu-și tremurul/ lîngă singurul foc;/ (...) // chip al nehotărîrii la pîndă,/ copilăria vine de-acolo acum/ cu fața-nnegrită;/ sub ape cerești/ (...)" (*Grija grădinii nu am avut-o*); după modelul focului *empedoclean*, într-o armonie perfectă, dragostea și respectul, viața și moartea, dorința circumstanțială de schimbare, de înnoire, se pot instaura.

Lyrique și imaginar. Schimbul permanent este produs între trăirile interioare, subiective, iar reprezentările obiective sunt modelate de imperativele impulsionate ale eului liric: „De mă va afla ramura ta stăruitoare,/ când toate sărbătorile au trecut/ eu n-am să mă supăr/ că n-au ajuns pînă la tine/ scrisorile mele." (*De mă va afla*); mirajul unei reverberații blânde, într-o irezistibilă atracție ar trebui să re-cunoască *tăcerea*, vorbind dincolo de ceea ce ar putea fi: „Tu ești/ cea mai mută salcie/ și singură mă poți recunoaște" (*De mă va afla*); tăcere în liniștea inimii ca un dar de la Dumnezeu, o nouă *facere târzie*, înțelepciune și har în *absența prezentă* a esențialității: „Spune-mi pe nume/ așa cum ai privi lumina/ primei întoarceri/ Pentru un preț atât de mic/ aș sparge clepsidra/ să-i număr nisipul" (*Pentru un preț atît de mic*); e dovadă că poetul, cu toată discreția sa, lăsă loc manifestării în verb, nu a hermeneuticii singurătății, ci a hermeneuticii unei frumuseți a lăuntrului; reiterează, dacă nu cumva construiește, într-un anume fel, definiția condiției umane: „Viața trece cu mâinile ridicate:/ un semn de iertare/ un semn de trădare" (*Cu mâinile ridicate* din volumul „De pe celălat mal", 1991). In memoriam Lazăr Ladariu, la întâlnirea cu „Celălat Lazăr".

Cristina Sava

Ilustrație: Traian Abruda

Pictură: Maria Tîlvescu

Echipa

CONSILIERI EDITORIALI
Călin Vlasie
Nicolae Băciuț
Lazăr Costel

REDACTOR-ȘEF
Viorica-Macrina Lazăr

EDITORI
Doina Țifrea
Aurora Pașcan
Aurica Ujică

GRAFICĂ
Matheea Negruț

FOTOGRAFII
Justin Chrn

PICTURĂ
Maria Tîlvescu

ILUSTRAȚII
Traian Abruda

REALIZATOR
Biblioteca Municipală
„George Sbârcea”

SPONSOR
Romaqua Group

ISSN 2537 - 1606
ISSN-L 2537 - 1606

Contact

Vă așteptăm cu drag lucrările
la adresa de e-mail:
toplitera@yahoo.com

FUNDAȚIA MIRON CRISTEA
ROMAQUA GROUP
Primăria TOPLIȚA
CENTRUL CULTURAL TOPLIȚA
BIBLIOTECA MUNICIPALĂ „GEORGE SBÂRCEA”